

ZAMONAVIY SHE’RIYATDA DINIY-MA’RIFIY MAVZUDAGI SHE’RLAR KO‘LAMI

Davlatova Adiba Rahmatovna

Chirchiq davlat pedagogika universitet dotsenti, f.f.d.

Tadjibayeva Dilnoza Shuxrat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada Mirzo Kenjabek, Nodira Afoqova, Shukur Qurbon kabi ijodkorlarning diniy-ma’rifiy mavzudagi she’rlarida aks etgan – Haqni tanish, Rasululloh sallollohu alayhi vassallamning ibratlari, odamiylik, adolat, insof, iymon va e’tiqod kabi ezgu amallarning badiiy ifodasi tahlilga tortilgan.

Kalit so‘zlar: istiqlol davri, diniy dunyoqarash, diniy-ma’rifiy she’rlar, Arba’in (qirq hadis) an’analari, ibodat, odamiylik, Qur’oni karim oyatlari.

Annotation. This article analyzes the artistic expression of such noble deeds as the knowledge of the truth, examples of the Messenger of Allah, philanthropy, justice, honesty, faith and convictions, which are reflected in the poems of such poets as Mirza Kenzhabek, Nadira Afakova, Shukur Kurban.

Key words: period of independence, religious outlook, religious and educational verses, traditions of arbain (forty hadiths), prayer, humanity, verses of the Holy Quran.

Mamlakatimiz mustaqilligining birinchi kunlaridan boshlaboq matbuot va so‘z erkinligi, ijod erkinligi masalasi kun tartibiga qo‘yilib, jahonning eng ilg‘or mamlakatlaridagi singari tegishli bosqichlarda qonunlashtirildi. Bu tarixiy hodisa olimlar va jurnalistlar, shoir va yozuvchilar uchun keng imkoniyatlar eshigini ochib berdi. Ilgari qat’iy ta’qiqlangan mavzular – ajdodlarimizning sharaflari tarixi, diniy qadriyatlarimiz,

milliy urf-odatlarimiz haqida bemalol qalam tebratish, ularni targ'ib va tashviq qilish imkoniyati tug'ildi. Sharq xalqlari, xususan o'zbeklar ming yillardan beri e'tiqod qilib kelayotgan islomiy dunyoqarashni o'rganish ham o'sha yillarda ta'qiqlangan mavzulardan bittasi edi. Shuning uchun ham adabiyotshunos va tarixnavis olimlarimiz Ahmad Yassaviy, Sulaymon Boqirg'oniy, Najmiddin Kubro kabi ijodkorlar va ularning adabiy meroslari haqida mavjud haqiqatni ayta olmadilar. Shoirlarimiz ko'nglida ko'karib turgan diniy-irfoniy tuyg'ular samarasi bo'lgan she'rlar iforidan o'quvchi vatandoshlarini bahramand qila olmadilar.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev imzosi bilan 2018-yil 16-aprelda qabul qilingan 5416-son “Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmonda “Jaholatga qarshi ma'rifat” ulug'vor g'oya asosida dinning asl insonparvarlik mohiyatini, ezgulik, tinchlik va insoniylik kabi fazilatlar azaliy qadriyatlarimiz ifodasi ekanligini keng yoritish va bu sohadagi ilmiy-ma'rifiy faoliyatni jadal tashkil etish, diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan.

Vatan ravnaqi, xalq farovonligida, yurt tinchligi, fikr-ongning ezgu maqsad sari yo'nalishida, komil insonning shakllanishida milliy g'oya va mafkuraning roli va o'rni g'oyat kattadir. Uni odamlar ongi va qalbiga singdirishda bir qancha omillar qatorida adabiyot katta vazifa bajaradi. Bu uning ulkan vazifasidir: ayniqsa, o'zini-o'zi himoya etolmaydigan, ma'naviy huquqlari, o'zligini anglash tuyg'ulari riyokorlik bilan toptalgan kishilar uchun u har qanday sharoitda ham kurashishi shart. Adabiyot hayot va inson bilan aloqador hamma narsani chuqur o'zlashtirishi kerak. Zero, ustozimiz Ibrohim Haqqulov ta'kidlaganlaridek: *“Haqiqiy shoir - zamon va ijtimoiy muhiti bilan yuzma-yuz turib, haqiqatni ifodalashga qodir shijoatli shaxs. Shu ma'noda – shoir ruhiy sog'inch, Imon farzandi. Shoir kurashchan e'tiqod kishisi bo'lib, g'am, umid bo'yoqlarini tasvirda also soxtalashtirilmaydi, el va yurt namunasi badiiy so'zda muhofaza qilish uchun, zarur*

bo‘lsa, jonini qurbon berishidan ham qaytmaydi. Shoir uchun esa xalq g‘ururining muqaddasligini ulug‘lash, vatan nomusining musaffoligini so‘zda himoya qilishdan ortiq jasorat ham, mahorat ham yo‘q”. [4:122]

Diniy-ma‘rifiy mavzudagi she‘rlar ko‘lami kengayib, uning zamirida Haqni tanish, Muhammad Mustafo sallallohu alayhi vassallam ibrati, odamiylik, adolat va insof, iymon, e‘tiqod kabi ezgu amallar aks etmoqda. Adabiyotshunos Ulug‘bek Hamdam so‘zlari bilan aytganda, *“istiqlol davri o‘zbek she‘riyati o‘zida juda katta va ko‘pdan-ko‘p tajribalarni jamlagan g‘oyat murakkab va bebaho san‘atimizning bir bo‘lagi hisoblanadi”*. Bu davrda diniy-ma‘rifiy mavzuda ijod qilgan Abdulla Oripov, Jamol Kamol, Mirzo Kenjabek, Shukur Qurbon, Nodira Afoqova, Sirojiddin Sayyid va boshqa ko‘plab ijodkorlarning asarlarida Allohni tanish, haromdan hazar qilish, nafsni tiyish, haqiqat va adolatga intilish, yagona Allohgagina e‘tiqod va ibodat qilish, iymon keltirish she‘riyatimizdagi diniy axloqning vijdoniga aylandi. Ilohiylik kasb etgan adabiyot o‘z-o‘zidan komil insonni tarbiyalashga xizmat qiladi. Aslini olganda ham nafis san‘atning vazifasi ezgulik targ‘ibotidan iborat bo‘lmog‘i lozim. Shu jihatdan diniy-ma‘rifiy mavzuda ijod qilgan shoirlar she‘riyati mavzu jihatidan uyg‘unlik kasb etsa-da, ularning har birining o‘ziga xos uslubi bor. Jumladan, Mirzo Kenjabek ijodi haqida to‘xtalsak. Shoir, adib, tarjimon, yozuvchi, islom olimi, Naqshbandiya shayxi she‘riyat haqida quyidagicha fikr yuritadi: *“she‘riyatdagi mavzular o‘lchovini o‘lchov qilib ololmayman, she‘riyatda ruh bo‘lish kerak, she‘rda ruhiyat yo‘q ekan, demak bu she‘r emas”* deya ta‘kidlagan. “Ibodot” she‘rini bir yodga olsak:

Ibodot ne? Yaratganga itoat ham ibodatdir

Haqiqiy bandalik birlan sadoqat ham ibodatdir.

Ibodatdir, tiriklikni etolsang ma‘rifat bog‘i,

Mashaqqatlik ilm, san‘at qiroat ham ibodatdir.

Tamal-iymon ixlosdir, bu qullik bandaga xosdir,

Xudo deb qilganing har ish va niyat ham ibodatdir.

Sevib, Mirzo, faqat do‘stlik bilan dillarni obod et,

Agar Alloh uchun sevsang, Muhabbat ham ibodatdir!

Ibodat – bu so‘z Yaratganga itoat qilish, ilm olish, ixlos qilish, hattoki yaqin insonlarimizni Alloh uchungina yaxshi ko‘rishimiz ham ibodatni bir ko‘rinishi ekan.

Islom dini asoslaring bilimdoni Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf (Rahimahulloh) qayd etganlaridek: “Arba’in” “qirqta” degani bo‘lib, iste’molda qirqta saylanma hadisdan iborat hadis kitoblariga aytiladi. Ushbu usulda asar yaratish islom olamida yaxshi bir an’anaga aylangan. Bunga Nabiy sollallohu alayhi vassalamning quyidagi hadisleri asos bo‘ladi: “Rasululloh sallallohu alayhi vassalam dedilar: “Kim ummatiga din ishlari borasida qirqta hadisni muhofaza qilib bersa, Qiyomat kuni men unga shafatchi va guvoh bo‘laman”. Mazkur hadisi sharifda aytilgan va‘dadan umid qilib, ma’lumki musulmon shoirlari, jumladan, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiylar ham “Arba’in” yozishgan.

Hozirgi zamon she’riyatida diniy-ma’rifiy mavzuga qo‘l urgan iste’dodli shoira Nodira Afoqovaning “Arba’in” (Qirq hadis) an’alariga ergashib yozgan asaridan namunalar keltiramiz. “Boshqalarni mensimaslik jannatdan mahrum etadi”:

Zarra kibr bo‘lsa kimning qalbida

Dedilar, jannatga kirmagay zinhor.

Axir, barchamiz teng-barchamiz banda,

Bir dalada o‘sgan bug‘doylar misol.

Ushbu hadis asosida yaratilgan to‘rtlik insonni fikrlashga, mushohada qilishga undaydi. Axir barcha musulmon ahli Alloh taoloni oldida bir xil maqomda, ya’ni banda maqomidamiz, faqat musulmon kishi qilgan amallari bilan ajralib turadi.

Mustaqillik davridagi irfoni mavzudagi she’riyat takomilida Shukur Qurbonning o‘rni beqiyos. Hadislar asosidagi qirq she’ri rang-barang ko‘rinishga ega.

*Ey musulmon, istasang gar sog'lik-omonlik,
Sadaqa qil, kamroq kelur rangi somonlik.
Turlari ko'p sadaqaning, savob-ajrining,
Hech bo'lmasa odamlarga qilma yomonlik [6:32].*

Shoir agar yaxshilik qila olmasak, yomonlik qilmaslik sadaqaning bir turi ekanligini ta'kidlaydi.

O'zbek she'riyati uchun istiqloq keng imkoniyatlar eshigini ochib berdi. Qur'oni karim oyatlariga murojaat, hadisilarni she'rga solish, islomiy g'oya va qarashlarni badiiy ijod uchun asos mavzu qilib olish va shular orqali zamon kishisini ma'naviy yuksaklikka chorchash – aynan o'sha imkoniyatlarning adabiy ifodasidir. Mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi diniy-ma'rifiy mavzu takomilida muhim o'rin tutgan to'rtliklarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bu asarlarda pand-nasihati ruhi kuchli bo'lib, kitobxonni o'yga toldiruvchi, uning ma'naviy olamini boyituvchi fikrlar yaqqol ko'zga tashlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh. 16.04.2018-yildagi “Diniy-ma'rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-5416-sonli farmoni
2. Afoqova N. Muhammad (s.a.v.) dedilar. Arba'in turkumi. www.ziyouz.com.
3. Alouddin M. Qur'oni Karim. O'zbekcha izohli tarjima. – T.: Cho'lpon, 1992.
4. Haqqul I. Abadiyat farzandi. – T.: Yosh gvardiya, 1990.
5. Haqqul I. Taqdir va tafakkur. Esselar va adabiy-tanqidiy maqolalar. – T.: Sharq, 2007.
6. Qurbon Sh. Hikmatlar anjumani. – T.: Sharq, 2016.